

PORTRETE DE ȘEVALET ALE FAMILIEI CATARGIU DIN MOLDOVA SECOLULUI XIX (I)

Sorin IFTIMI¹

Cuvinte cheie: *Portretul de șevalet, stilul Biedermeyer, Familia Catargiu, Constantin Lecca pictor, Carol Popp de Szathmary pictor, Michele Gordigiani pictor*

Keywords: *Easel portrait, Biedermeyer style, the Catargiu family, Constantin Lecca painter, Carol Popp de Szathmary painter, Michele Gordigiani painter*

Vechile neamuri boierești din Moldova și-au constituit o serie de „galerii” de portrete, uneori destul de generoase, care reprezentau o formă de memorie familială. Dorința de a păstra amintirea chipurilor înaintașilor direcți a reprezentat și imboldul de a comanda astfel de portrete pictate, într-o epocă în care gustul pentru alte genuri ale artelor plastice nu era încă suficient de dezvoltat în societatea românească. Comenzile de portrete au luat avânt în special după 1830, ceea ce a făcut ca o serie de pictori străini să se stabilească în capitala Moldovei pentru a acoperi o asemenea de „comandă socială”. Sunt cazuri în care s-au păstrat fragmente ale unor colecții familiale de portrete, sau doar liste de inventar, care permit astăzi să ne facem o idee generală despre acest fenomen cultural și să îi întrezărim importanța în epocă. Pot fi reconstituite astfel de „galerii virtuale” de portrete, grupate pe familii istorice, ceea ce conferă chipuri unei întregi istorii de cuvinte. Portrete păstrate în diverse ramuri ale unei familii, sau ajunse în colecții publice, pot fi aduse împreună pentru a ilustra „saga” unei familii. O asemenea abordare, istorico-genealogică, diferită de aceea obișnuită, a istoricilor de artă, aduce în prim-plan calitatea de izvor istoric a vechilor portrete, conferindu-le o nouă dimensiune, adesea uitată.

---

¹ Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași – Muzeul de Istorie a Moldovei, IAȘI.

În studiul de față intenționăm să readucem împreună portretele membrilor familiei Catargiu din Iași, familie cu suficientă relevanță istorică, socotită ca fiind între primele patru-cinci ca însemnătate, la jumătatea secolului al XIX-lea. Cu timpul, aceste portrete au ajuns în diverse colecții, mai puțin accesibile. S-a păstrat casa „Catargi”, peste drum de Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”: clădire mare, cu boltă de trăsuri, care găzduiește astăzi o mare parte din activitățile Facultății de Istorie. Deși placa pusă pe fațadă face referire la Costin Catargiu (casa fiind numită adesea astfel), în fapt aceasta a fost construită de tatăl său, logofătul Iordache Catargiu.

Familia Catargiu a dat istoriei noastre moderne figuri luminoase precum Lascăr Catargiu din Moldova și Barbu Catargiu din Muntenia. Descendenții logofătului Iordache Catargiu – considerați filoruși, conservatori și antiunioniști – fac însă figură de personaje negative în epocă. Istoria a evoluat într-o direcție care nu avantajează memoria acestor personaje, din perspectiva proiectului național. În plus, reprezentanții acestei ramuri a familiei au avut ceea ce s-ar putea numi o „presă proastă”: mai multe condeie contemporane lor au lăsat portrete critice privitoare la Catargiești. Poate, de aceea amintirea lor a fost în general, ocultată (printr-un gest de *damnatio memoriae*), iar chipurile personajelor respective au fost date uitării. O nouă privire asupra epocii și oamenilor ei permite o abordare mai detașată și mai nuanțată cu privire la reprezentanții acestei familii istorice.

Despre familia Catargiu din Moldova s-au scris mai puține lucruri decât se crede îndeobște². Arborele genealogic al familiei Catargiu, schițat de Gh. Ghibănescu, acum un secol, este un bun instrument de lucru, dar se cere a fi completat și corectat³. Pentru secolul al XIX-lea nu dispunem de o genealogie clară și detaliată a Catargieștilor. În ultimii ani, am avut prilejul de a aduce două contribuții privitoare la membrii familiei Catargiu și la

---

² Gh. Ghibănescu, *Două anaforale*, în *ArhGen*, I, 1912, p. 177-182 (despre familiile Racoviță și Catargiu); Idem, *Buzeștii, Balica, Catargieștii*, în *Arhiva*, I, 1912, p.106-108; Idem, *Surete și izvoade*, IX (*Catargieștii*), cu un arbore genealogic; Gh. Bezviconi, *Boierii Catargi*, în *DTN*, III, 1935, nr. 36-39, p. 107-126; Idem, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. I, ed. II, București, 2004, p. 24.

³ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, IX, anexa.

istoria casei din Copou, studiul de față venind în continuarea unor preocupări mai vechi⁴.

Logofătul Iordache Catargiu (1788-1841).

În colecția Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași se află un portret în ulei ce îl reprezintă pe „*Logofătul și cavalier (ul) Iordache Catargiu, fostu episcopu la Casa Spitalului Central din M(ănăști)rea Sântului Spiridon*”⁵. Personajul portretizat a deținut calitatea de episcop în anii 1835-1837. Această lucrare este singura care s-a păstrat dintr-o serie de patru portrete, în ulei pe pânză, în care erau înfățișați vechi episcopi ai Spitalului Sf. Spiridon⁶ (Fig. 1).

Căciula de pe capul lui Iordache Catargiu poate fi identificată cu un gugiuman; acesta era din blană scumpă, de samur, cu fundul de postav. Gugiumanul era purtat mai ales de către domni (care îi adăugau un surguci cu egretă) și de boierii de rangul I; cel domnesc avea fundul alb, iar cele boierești aveau fundul de postav roșu⁷. Bordura albă a gugiumanului arată că purtătorul acestuia era mai mult decât un mare dregător, el fiind unul dintre cei trei membri ai Divanului Împlinitor (17 noiembrie 1831).

Barba impunătoare era și ea un indiciu al rangului: doar un boier de clasa I, făcând parte din protipendadă, avea privilegiul de a cultiva o asemenea podoabă facială. În acest portret, Iordache Catargiu este îmbrăcat

⁴ Sorin Iftimi, *Logofătul Iordache Catargiu și portretul său de la Spiridonie*, în Sorin Iftimi, *Cercetări privitoare la bisericile ieșene*, Iași, 2008, p. 181-197; Idem, „*Casa Costin Catargi*” din Iași. *Proprietari și locatari*, în *Monumentul*, ediția IV, 2005, p. 123-140.

⁵ *Portretul lui Iordache Catargiu*, ulei pe pânză, 95 x 77 cm, nesemnat, nedatat, Muzeul de Istorie a Moldovei - Iași, nr. inv. 2610.

⁶ V. Râșcanu, Gh. Gh. Năstase, Șt. Bârsan și Gh. Băileanu, în *Istoricul Spitalului Clinic de Adulți nr. 1 (în cadrul evolutiv al fostelor Așezăminte Sf. Spiridon)*, București, 1956: portretul lui Dimitrie Sturdza, fig. 44, p. 214; portretul lui Costache Sturdza, fig. 45, p. 45; portretul lui Costache Ghica, fig. 46, p. 217; portretul lui Iordache Catargiu, fig. 47, p. 218. Identificarea personajelor ar trebui să fie verificată, lista cronologică a episcopilor, publicată în aceeași lucrare, la p. 176-180. Dacă Dimitrie Ghica poate fi găsit ca episcop la 1826, Costache Ghica și Costache Sturdza nu pot fi regăsiți în listă. Credem că numele acestora nu au fost citite corect în grafia chirilică. Din păcate portretele au dispărut și o nouă lectură a inscripțiilor nu se mai poate face astăzi.

⁷ Adrian-Silvan Ionescu, *Modă și societate urbană în România epocii moderne*, București, 2006, p. 77.

cu un anterior din stofă fină, vărgată în bleu și auriu. Mijlocul personajului este încins cu un șal (indian) de cașmir, piesă de lux, numită *taclit*. Pe deasupra, acesta poartă o giubea grea, din stofă de lână merinos, numită pambriu, îmblănită cu samur.

Ordinele și decorațiile înfățișate în vechile portrete oferă elemente de datare ale acestora⁸. Asemenea distincții apar în Principatele Române după 1830, începând cu Domniile Regulamentare. Iordache Catargiu poartă trei decorații: una dintre ele, „Sf. Stanislas” cls. II, este atârnată cu o lentă la gât (echivalentul gradului de Comandor). Steaua prinsă în partea stângă a pieptului, peste gulerul de samur al giubelei, este probabil placa Ordinului „Sf. Stanislas”. O descriere de epocă se referă la decorarea lui Iordache Catargiu cu înaltul Ordin „Sf. Stanislas”, clasa II, cu stea. La 11 decembrie 1830 puterea protectoare, Rusia, i-a decorat pe membrii Comitetului pentru alcătuirea proiectului Regulamentului Organic⁹. Cealaltă decorație din piept pare a fi Ordinul „Sf. Gheorghe”, în formă de cruce aurită. Panglica acesteia din urmă, cu dungi aurii și negre, redau culorile Casei imperiale a Rusiei. Asupra identității reale a acestei distincții vom reveni mai jos.

Portretul lui Iordache Catargiu are o fizionomie expresivă, foarte bine lucrată. Totuși, în afară de lipsa semnăturii pictorului, mai multe detalii indică faptul că avem în față o copie și nu portretul original. Gugiumanul de samur de pe capul logofătului este aproximativ ca formă și

---

⁸ Tudor R. Tiron, *Despre folosirea decorațiilor în stemele boierilor din Moldova și Țara Românească în perioada domniilor regulamentare*, în *MN*, XVII, 2005, p. 91, nota 12. *Despre ordine*, în *Albina Românească*, I, nr. 28, 1 sept. 1829, p. 71-72.

⁹ *Decorarea boierilor din Comitetul pentru alcătuirea proiectului Constituție pentru Moldova și Țara Românească*, în *Albina Românească*, II, nr. 100, 25 decembrie 1830, p. 443. „Plenipotențiarul rus Minciaki adresa Divanului Moldovei, la 11 decembrie 1830, următoarea înștiințare: „Domnul Împărat, netrecând cu vederea folositoarele ostenele ce au întrebuințat unii din boieri, îndeletnicindu-se la Comitetul ce-au fost rânduit spre alcătuire proiectului *Regulamentului Organic* după care să se povățuiască Moldova și Valahia, întru tot înduratul a binevoit a-i cinsti cu cavaleriile următoare”: vistiernicul Iordache Catargiu, vornicul Mihail Sturdza (în această ordine), au fost decorați cu Ordinul „Sf. Stanislav”, în timp ce vornicii Constantin Cantacuzino și Costache Conachi au primit o distincție mai modestă: „Sf. Vladimir”, clasa a III-a. Aga Gh. Asachi, ca secretar al Comitetului, a fost decorat cu Ordinul „Sf. Vladimir” clasa a IV-a.

fără pliul vertical specific. Ordinul St. Stanislas de la gâtul personajului este redat în culori greșite: butonul central are monograma pe fond negru, în loc de smalt alb, iar panglica, de asemenea, are o dungă neagră pe mijloc, în loc de margini albe, cum ar fi fost corect. Decorația ce ar putea fi identificată cu Crucea Ordinului St. Gheorghe are brațele rotunjite, ceea ce ridică un semn de întrebare asupra pictării sale „după natură”. Asemenea inexactități erau inacceptabile în epocă. Probabil că portretul original a rămas în familia Catargi, iar pentru Epitropia Sf. Spiridon a fost comandată o copie, pictată cândva între 1840 și 1860, câtă vreme se folosea încă scrierea chirilică, precum arată inscripția de la baza portretului.

Foarte recent au ieșit la iveală elemente noi privitoare la acest portret, care permit stabilirea paternității lucrării inițiale, a datării și limpezirea altor detalii. Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române a organizat, în luna mai 2015, expoziția *Portretul în secolul al XIX-lea românesc*; cu acest prilej a fost publicat și un interesant catalog¹⁰. În filele albumului sunt cuprinse două lucrări de grafică ale lui Constantin Lecca, din 1831¹¹. Într-un caiet de schițe în creion ale lui Lecca s-a păstrat un desen, care pune în evidență geneza acestui portret, în afară de orice îndoială¹² (Fig. 2). Se știe că pictorul a făcut o călătorie în Valahia și Moldova în anii 1830-1831¹³. Atunci a realizat și portretul vornicului Mihail Sturdza (viitorul domnitor), alt membru al Comisiei de redactare a Regulamentului Organic, precum și portretul mitropolitului Veniamin Costachi. Cu prilejul aceluiași popas făcut la Iași a desenat și portretele conducătorilor Miliției Pământene a Moldovei, armată națională recent înființată: generalul Costandinică Paladi, colonelul Teodor Balș și

¹⁰ *Portretul în secolul al XIX-lea românesc. Catalog de expoziție*, Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de Stampe, Institutul de Istoria și Teoria Artei „G. Oprescu”, București, 2015.

¹¹ Mulțumim doamnei Alina Popescu de la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române pentru aceste două imagini.

¹² Portretul lui Iordache Catargiu, în catalogul *Portretul în secolul al XIX-lea românesc*, nr. 69, p. 50, 73. Constantin Lecca, Gheorghe Catargiu, Mare Cancelar și Ministru de Interne al Moldovei, 1831, creion pe hârtie de caiet de schițe, 17,3 x 23 cm, nesemnat; inscripție cu litere chirilice, în creion, dreapta jos (Biblioteca Academiei Române, inv. AD I 13, p. 29-30).

¹³ Cf. Paul Rezeanu, *Constantin Lecca*, București, 2005, p. 10-11.

colonelul Boldur-Lătescu. Un studiu asupra lor a fost publicat recent de Adrian-Silvan Ionescu¹⁴. Aceste portrete s-au păstrat doar sub formă de litografii.

Se poate observa, în portretul desenat al lui Iordache Catargiu, că ceea ce părea a fi crucea Sf. Gheorghe, de fapt, este un alt tip de cruce, cu brațele rotunde. O însemnare laterală făcută de desenator are următorul conținut, redactat în grafie rusească: „Oceakov, vă leat 6 decembrie 1788”. O asemenea decorație a fost instituită de împărăteasa Ecaterina II, la 14 aprilie 1789, în timpul războiului ruso-turc din anii 1787-1791. Ea atestă participarea lui Iordache Catargiu, ca voluntar în armata rusă, sub comanda cneazului Potemkin, la asaltul pentru cucerirea cetății Oceakovului din nordul Mării Negre (Odessa). Acest episod biografic din tinerețea logofătului a rămas necunoscut până acum.

Portretul desenat de Lecca a fost apoi litografiat și a cunoscut o anumită circulație sub această formă¹⁵ (Fig. 3). Litografia este mai puțin exactă decât desenul, înregistrând și unele infidelități; este probabil că placa litografică a fost realizată după desenul lui Lecca, dar de un desenator mai puțin înzestrat. Este evident faptul că modelul portretului pictat a fost desenul și nu litografia. Cu toate acestea, unele detalii sunt mai fidel redată în litografie decât în portretul pictat. Este vorba despre culorile corecte ale Ordinului St. Stanislas, unde panglica (roșie) are dungi albe și nu negre. În plus, Crucea Oceakovului are pe butonul central o inscripție care nu poate fi citită în litografie, dar a cărei conținut este cunoscut din desen: „Oceakov, 6 decembrie 1788”. Culorile panglicii acestei decorații (auriu și negru) proveneau, într-adevăr, de la Ordinul Sf. Gheorghe¹⁶.

¹⁴ Adrian-Silvan Ionescu, *Un caiet de schițe cu portrete militare de Constantin Lecca, SCIA, S. N., tom 5 (49), 2015, p. 123-150.*

¹⁵ Portretul lui Iordache Catargiu, în *Portretul în secolul al XIX-lea românesc*, nr. 160, p. 103, 120. Litografiat în creion litografic, 14,2 x 11,6 cm; însemnare târzie la partea superioară: „Gheorghe Catargiu Mare Cancelar al Ministerului de Interne al Moldovei” (în grafie latină); semnat stânga, jos, litografiat: *Leca* (Biblioteca Academiei Române, inv. 353).

¹⁶ Mulțumesc heraldistului Tudor-Radu Tiron pentru consultările de specialitate asupra acestui subiect.

Putem constata că există un anumit decalaj temporal între cele trei forme ale acestui portret. Desenul a fost realizat de Constantin Lecca în 1831, pe când vistiernicul Iordache Catargiu era membru în Comisia de redactare a Regulamentului Organic, iar în noiembrie devenise membru al Divanului Împlinator. Portretul litografiat a fost realizat imediat după desen, dar are o însemnare târzie, adăugată în grafie latină, probabil după 1860: „Gheorghe Catargiu Mare Cancelar și Ministru de Interne al Moldovei”¹⁷. Marele logofăt Iordache Catargiu a deținut calitatea de ministru Dinlăuntru între anii 1832-1837. Portretul pictat în ulei are o însemnare în scriere chirilică în care este arătat ca „fost epitrop”, or logofătul Iordache deținuse această calitate între anii 1835-1837. Deci, portretul pictat a fost realizat, cel mai devreme, după 1837. Ceea ce este și mai probabil este că acesta este un portret postum, realizat după 1841, anul în care Iordache Catargiu se stingea din viață. Pentru o datare mai exactă ar trebui identificat momentul în care au fost comandate toate cele patru portrete de epitropi de la Spiridonie, mai ales că mandatele acestora nu se suprapun, din punct de vedere cronologic¹⁸. De aceea, trebuie avut în vedere un interval temporal mai larg, cuprinzând anii 1840-1860.

Este probabil că Lecca a realizat și un portret pictat pe pânză la 1831, comandat de Iordache Catargiu, ceea ce ar explica exactitatea redării chipului în copia pictată mai târziu pentru Epitropia „Sf. Spiridon”¹⁹. Portretul în ulei, aflat astăzi la Muzeul de Istorie a Moldovei, pictat cândva după 1837, credem că nu putea să fie realizat de Lecca, deoarece se știe că acesta s-a stabilit la Craiova (1833-1848), nemaiaivând prilejul de a reveni la Iași pentru astfel de lucrări.

*

Iordache Catargiu era fiul lui Costache (Constantin) Catargiu și al Elenei Costache²⁰. Despre acesta, nepotul său, Radu Rosetti, scria că „era cel

¹⁷ O însemnare contemporană, făcută de un localnic, ar fi fost în scriere chirilică și ar fi sunat astfel: „Iordachi Catargiu mare logofăt și ministru Dinlăuntru al Moldovei”.

¹⁸ Este posibil ca această comandă să fi cuprins un număr mai mare decât cele patru portrete cunoscute din monografia Spitalului Sf. Spiridon.

¹⁹ Inadvertențele cromatice identificate în privința decorației St. Stanislav ar indica, mai curând, un model alb-negru.

²⁰ Într-o scrisoare din 1830, către redacția *Albinei Românești*, marele vistiernic Gheorghe Catargiu arată că este strănepotul spătarul Gh. Catargiu (II, 1830, nr. 14, din

mai bun cap al boierimii moldovenești” din acea epocă²¹. Rapoartele rusești, precum cele ale lui Krasno-Milașevici, președintele Divanurilor din Principatele Române, îl prezentau pe Iordache Catargiu drept „un bărbat cult, cunoscând bine limba franceză, capabil să stea în fața oricărui alt bărbat, oricât de deștept ar fi acesta”²²; era considerat drept „meșter mare de condei și cel mai subțire dintre boierii din vremea sa”²³.

În timpul ocupației rusești din 1806-1812, boierimea țării, dezamăgită de administrația rusească și fascinată de victoriile împăratului Napoleon, a luat în calcul și varianta unui protectorat al Franței asupra Țărilor Române. În acest scop, în vara anului 1810, au fost trimiși la Paris doi emisari de vază: boierul Dudescu și Iordache Catargiu. Cumnata lui Iordache, Smaranda Ruset, soția vornicului Dumitrache Bogdan, a dezvăluit acest plan, de a-i scoate pe ruși din Moldova cu ajutorul lui Napoleon, într-o epistolă către vistiernicul Iordache Rosetti-Roznovanu, om devotat rușilor. Ieșind la iveală complotul, majoritatea boierilor au negat că ar fi avut cunoștință de el, pentru a nu avea vreo neplăcere din partea rușilor, susținând că ar fi opera exclusivă a lui Iordache Catargiu.

Deși îl întâlnim încă din 1810 cu rangul de spătar, Iordache Catargiu își începe propriu-zis cariera sub primul domn pământean, Ioan Sandu Sturdza. În 1821 a devenit vornic, iar mai apoi mare vistiernic (1823-1824). Vornicul Iordache Catargiu a iscălit, alături de alți boieri, *Memoriul* din noiembrie 1821, adresat țarului Alexandru, prin care se cerea protecția rusească pentru Moldova²⁴. În octombrie 1823, vornicul Iordache Catargiu subscrie la *Memoriul* redactat în sprijinul domnitorului Ioan Sandu Sturdza (1822-1828)²⁵. Iordache Catargiu s-a pus cu hotărâre în serviciul

---

27 februarie 1830, p. 62). Un raport rusesc de la 1828 îl menționează pe Constantin Catargiu, pe atunci în vârstă de 65 de ani, drept rudă a lui Ioan Sandu Sturdza vodă, ocupând dregătoria de mare logofăt în domnia acestuia (Raportul mai notează faptul că, în războiul ruso-turc din 1806-1812, fratele lui Constantin Catargiu a fost executat de administrația rusă pentru tâlhărie).

²¹Radu Rosetti, *Amintiri*, I, prefață de Neagu Djuvara, Ed. Humanitas, București, 2013, p. 98.

²²*Ibidem*, p. 98-99.

²³*Ibidem*, p. 100.

²⁴Paul Păltănea, *Neamul logofătului Costache Conachi*, București, 2001, p. 100.

²⁵*Ibidem*, p. 107.

domnului, sprijinind partida numită a „cărvunarilor” și reformele propuse de ea, spre indignarea boierilor mari refugiați la Cernăuți²⁶. În 1823, Ioan Sandu Sturdza a luat slujba Vistieriei de la nepotului său Petrache Sturdza, pe care îl bănuia de conspirație, ridicând la rangul de mare vistiernic pe vornicul Iordache Catargiu, întors din pribegie²⁷.

Dovedindu-se că unii dintre boierii Divanului „fac prădăciuni cu turcii” domnitorul este nevoit să-i înlăture. Între aceștia era și vistiernicul Iordache Catargi, înlocuit din funcție la 9 mai 1824²⁸. De altfel, prințul N. Suțu afirma despre vistiernicul Iordache Catargiu că avea „un caracter dornic de putere, dar abuzând întotdeauna; spirit viu, luptând însă înaintea bunului simț; inteligență deosebită pusă însă în serviciul vicleniei și în folosința unor procedee îndoielnice”²⁹. Un raport din 31 ianuarie 1828 al lui Liprandi către Kiselev se referă la 38 de boieri moldoveni, făcând referire și la Iordache Catargiu. Acesta era caracterizat drept „om înzestrat, cu totul devotat țării, dar nedisciplinat și veșnic schimbător”. Mai este taxat ca „mare ticălos” și „cel mai mare hoț al Moldovei”.

Contemporanii i-au recunoscut lui Iordache Catargiu priceperea în organizarea treburilor publice. În februarie 1829 a fost numită o comisie ce avea să cerceteze proiectul venit de la București, pentru efectuarea unui *Recensământ* în Țara Românească și să se facă propuneri pentru un *Recensământ* similar în Moldova³⁰. Iordache a fost numit membru în această comisie. În același an, 1829, au început lucrările Comitetului de reformă moldo-vlah. Comitetul avea două secții: moldoveană și valahă. Secția moldoveană era formată din M. Sturdza, Constantin Cantacuzino-Pășcanu, desemnați de Minciaki; vistiernicul Iordache Catargiu și vornicul Costache Conachi din partea Divanului Obștesc al Moldovei; secretar era

²⁶ *Ibidem*, p. 94.

²⁷ Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani, până în zilele noastre*, II, ed. Constantin Mihăescu-Gruu, București, 1999, p. 292.

²⁸ *Ibidem*, p. 109.

²⁹ *Memoriile principelui Nicolae Suțu, mare logofăt al Moldovei (1798-1871)*, ediție de Georgeta Penelea Filitti, București, 1997, p. 99.

³⁰ Paul Păltănea, *op. cit.*, p. 134.

Gheorghe Asachi³¹. Tot atunci au fost aleși patru membri pentru Comisia de redactare a *Regulamentului Organic*. Kiselev a numit pe vornicul Costache Cantacuzino-Pășcanu și pe vornicul Mihalache Sturdza. Divanul Obșteștii Adunări a Moldovei a ales ca membri pe vornicul Costache Conachi și pe vistiernicul Iordache Catargiu³², „cunoscut prin zelul ce depusese pentru a satisface exageratele cereri de aprovizionare ale armatei ruse”³³.

Kiselev a instituit la Iași un comitet special, ținând seama de observațiile Petersburgului, care trebuia să pregătească proiectul de *Regulament Organic*. Cei patru membri de la Iași erau boierii: M. Sturdza, Costache Conachi, Iordache Catargiu și Costache Catargiu. Președinte era generalul Mircovici³⁴.

Iordache Catargiu a propus (susținut și de Mihail Sturdza, care era mai puțin însemnat, la acea dată), includerea în acest act fundamental a ideii Unirii celor două Țări Române. Faptul fusese acceptat inițial de partea rusă, prin acordul exprimat de Minciaki (președintele celor două Divanuri) și Kiselev. Pentru a înlătura perspectiva ca vreunul dintre acești administratori să devină domni ai principatelor române, Catargiu a introdus și amendamentul prin care se decidea că tronul românesc nu putea să fie ocupat de un candidat care ar fi fost supus rus, turc sau austriac³⁵. El cerea Unirea celor două Țări Române sub „domn dintr-o dinastie străină, supus sub garanțiile Europei”³⁶.

---

³¹ Gh. Ungureanu, *Elaborarea Regulamentului Organic*, în volumul *Regulamentul Organic al Moldovei*, ed. Dumitru Vitcu și Gabriel Bădăraș, Iași, 2004, p. 99.

³² Manolachi Drăghici, *op. cit.*, II, p. 303.

³³ Paul Păltănea, *op. cit.*, p. 118; I. C. Filitti, *Partea boierimii în redactarea Regulamentului Organic*, în *Cuget românesc*, II, 1923, p. 743-744. „În sesiunea Adunării Obștești a Divanurilor din 17 noiembrie 1831, s-au ales membri Divanului Împlinitor: Gheorghe Catargiu, Mihail Sturdza, Nicolai Canta (*Albina Românească*, III, 1830, nr. 52, din 19 noiembrie 1831, p. 205).

³⁴ Gh. Ungureanu, *Elaborarea Regulamentului Organic*, în *op. cit.*, p. 121.

³⁵ R. Rosetti, *op. cit.*, I, p. 102.

³⁶ *Regulamentul Organic al Moldovei*, p. 40-41; vezi și Paul Păltănea, *op. cit.*, p. 128.

În Comisia pentru redactarea Regulamentului Organic, Iordache Catargiu a prezentat proiectul unui *Regulament pentru orașul Iași*³⁷. Textul acestuia (cu amendamentele aduse de C. Conachi, C. Sturdza și N. Canta) se regăsește apoi în paginile *Regulamentului Organic* și ale *Manualului Administrativ* al Moldovei. Pentru istoricii epocii moderne, acest text este neprețuit, întrucât detaliază întregul mecanism de funcționare a instituțiilor statului. În sesiunea Adunării Obștești a Divanurilor din 17 noiembrie 1831, s-au ales membrii Divanului Împlinitor: Gheorghe (Iordache) Catargiu, Mihail Sturdza și Nicolae Canta.

La 1832, logofătul Iordache Catargiu a ajuns ministru de interne („Dinăuntru”), dregătorie în care s-a menținut până în 1837. Prințul N. Suțu, în *Memoriile sale*, îi făcea o caracterizare deosebit de critică: „Șeful Departamentului Dinlăuntru, logofătul Gheorghe Catargiu: persoană lacomă de putere, dar totdeauna folosind-o nepotrivit, spirit vioi, mobil, dar în răspăr cu bunul-simț. Inteligență dezvoltată dar pusă în slujba șireteniei și a folosirii de mijloace necurate. În afaceri evita cu grijă să urmeze calea dreaptă. Atât cele spuse cât și cele scrise de el erau în mod intenționat un model de ambiguitate, lăsând să se întrevadă o minte sucită, întrebuițată spre a ocoli țelul și a căuta echivocul și dublul înțeles. Credea așa că e la adăpost, pentru orice eventualitate, de reproșuri sau de responsabilitate”³⁸.

Un portret la fel de plastic i-a făcut și Anghel Valli, spion rus din Basarabia, pe la 1834, trecând în revistă pe cei 15 posibili candidați la tronul Moldovei. „Marele vistier Iordache Catargiu: plin de toate viciile, care înseamnă un adevărat scelerat; imoral, necunoscând din onoare decât numele, din probitate doar definiția; sugând fără scrupule sudoarea săracului, hrănindu-se fără să tremure din pâinea orfanului, într-un cuvânt, străin de orice sentiment de omenie și de dreptate. De o lăcomie pe care nimic nu o poate potoli, de o cruzime nemaipomenită în manifestările ei, mergând cu fruntea sus cu conștiința tuturor jecmănelilor, a tuturor crimelor de care s-a făcut vinovat. Mlădios, slugarnic cu superiorii, trufaș și brutal cu subalternii, dar din nenorocire activ, întreprinzător, dibace în

³⁷ Paul Păltănea, *op. cit.*, p. 136.

³⁸ *Memoriile principelui Nicolae Suțu*, p. 131.

expediente și mai presus de toate înzestrat cu destulă înțelepciune și inteligență”³⁹. O asemenea caracterizare arată și faptul că presupusele sentimente filoruse ale lui Iordache Catargiu ar trebui reevaluate, devreme ce instituțiile rusești îl priveau atât de ostil.

Arhondologia boierilor Moldovei înregistrează moartea marelui logofăt Iordache Catargiu, în anul 1841⁴⁰. Decesul acestuia era anunțat în „Albina Românească”, revista lui Gheorghe Asachi⁴¹.

*

Costin Catargi (c. 1800-1876)

Deși personajul a fost o prezență notabilă în viața publică din capitala Moldovei la jumătatea veacului al XIX-lea, chipul lui Costin Catargiu nu este cunoscut. Nici o lucrare de istorie privitoare la această perioadă nu oferă vreo imagine a sa. Cu toate acestea, un portret al logofătului Costin Catargiu se află în colecțiile Muzeului Național de Artă a României din București⁴². Nu este un portret „de aparat” cu însemnele funcției, ci unul al persoanei „civile”. Este o un tablou de dimensiuni modeste, destinat probabil unui spațiu intim.

Din ramă ne privește un bărbat mai degrabă tânăr, aflat în jurul vârstei de 40 de ani, gătit după moda occidentală a vremii (Fig. 4). Chipul senin, trăsăturile delicate, privirea blândă, nu lasă să se întrevadă caracterul personajului, așa cum este el cunoscut din scrierile epocii: agitat, activ, ambițios. Fața, aproape ovală, are un ten foarte deschis. Părul castaniu are două bucle⁴³ pieptănate spre în față, după modelul „ă la Titus”, atât de răspândit printre conformiștii epocii lui Mihail Sturdza. Sprâncenele, de asemenea castanii, sunt pline, foarte arcuite, iar mustăcioara cu colțurile răsucite și „musca” ce ține loc de barbișon au o culoare foarte deschisă.

³⁹ *Ibidem*, p. 139.

⁴⁰ *Marea Arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, întocmită de Mihail-Răzvan Ungureanu, Iași, 1997, p. 58.

⁴¹ *Albina Românească*, an XII, 1841, nr. 46, din 12 iunie 1841, p. 191.

⁴² *Marele logofăt Costin Catargi*, ulei pe pânză; 34,5 x 27,5 cm; nesemnlat, nedatat; MNAR, nr. inv. 342/83.657. Vezi Costina Anghel, Mariana Vida, *Repertoriul picturii românești moderne. Secolul al XIX-lea*, vol. I, Literele A-E, Muzeul Național de Artă al României. Galeria de Artă Modernă Românească, București, 2015, p. 236, nr. 446.

⁴³ Două bucle asemănătoare, foarte caracteristice, vor fi prezente în portretele de maturitate ale Smarandei Balș, soția lui Costin Catargiu.

Bărbatul poartă o cămașă albă, cu colțurile gulerului înălțate și susținute de o lavalieră de mătase neagră, caroiată cu roșu și auriu. Capetele acesteia nu sunt lăsate libere, ci sunt fixate cu un ac înnobilat cu o piatră prețioasă. Vesta azurie, decorată cu buchete de roze, este decoltată și prinsă în trei nasturi; poate fi remarcat lanțul de aur al ceasului aflat în buzunarul din dreapta al vestei. Ținuta este completată de o elegantă redingotă, de culoare neagră. Mâna dreaptă, rezemată de spătarul scaunului, trebuia să confere un aer degajat personajului, o impresie de spontaneitate, neîmplinită din cauza stângăciei desenului.

O altă explicație a scăderilor amintite ar putea fi faptul că lucrarea este o copie. Este posibil ca acest bust, de dimensiuni reduse, să fie un decupaj dintr-o lucrare mai amplă, un portret-pereche cu cel al soției personajului, Smaranda Catargiu. Comparând doar busturile celor doi soți, putem constata că impostarea este aceeași. Faptul conduce spre un artist comun și un moment unic în care au fost comandate două portrete ale soților Catargiu, lucrări de mari dimensiuni. Se poate emite ipoteza că cel al lui Costin Catargiu a dispărut, păstrându-se doar o copie a bustului decupat din compoziția originală.

În catalogul expoziției se arată că „această lucrare păstrează încă ecourile miniaturii. Spre deosebire de portretele imobile, personajul este surprins aici într-o poză nouă, ușor mișcată, care evocă nu atât rangul său, cât omul de lume. Artistul redă cu abilitate carnația și calitatea materialelor: mătasea legăturii de gât, a vestei, lemnul scaunului Biedermeier, postavul fin al redingotei”⁴⁴. Revoluția vestimentară din epocă a șters diferențele vechiului cod vestimentar, egalizând pe membri societății. Cu greu mai putea fi distins un mare boier de un burghez prosper. Cine ar spune, privind acest portret, că are în față un ministru sau un mare logofăt al Moldovei?

Costin Catargi, fiul lui Iordache, este amintit ca postelnic, fiind înălțat la rangul de logofăt la 20 mai 1835 „pentru slujba de logofăt de la Departamentul Justiției”⁴⁵. În anul 1847, postelnicul este trecut ca „vechiul

⁴⁴ *Epoca Biedermeier în Țările Române (1815-1859). Catalog de expoziție*, coord. Maria Vida și Elena Olaru, Muzeul Național de Artă al României, București, 2014, p. 188.

⁴⁵ *Marea Arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, p. 58.

antreprenor al Vămilelor”⁴⁶. La 1848 făcea parte dintr-o Companie de boieri (între care și Vasile Alecsandri) ce primea privilegiul de a construi în Moldova o cale ferată (cu aburi sau cai), după capitalul de care dispuneau⁴⁷. Sora lui Costin Catargi, Ana, a fost căsătorită cu Grigore Al. Ghica, viitorul domn, cei doi fiind, deci, cumnați un număr de ani⁴⁸. Soția lui Costin Catargiu era *Smaranda*, fiica lui George Balș.

Costin Catargiu era cunoscut pentru orientarea sa filorusă. Un portret subiectiv al acestuia ne-a lăsat Nicolae Suțu, pe care acesta l-a înlocuit în dregătoria de postelnic⁴⁹ (ministru de externe), în domnia lui Mihail Sturdza, la 1848, prin intervenția consulului Rusiei la Iași, Besack: „Costin, mai neliniștit, mai frământat decât tatăl său, încercând să se strecoare prin toate mijloacele imaginabile, fusese totdeauna printre gălăgioși și în mod special își dăduse aerul de răzvrătit care să pară important fără ca prin aceasta vreun partid să-l recunoască de șef sau măcar partizan. Costin era una din acele ființe care-și irosc viața și însușirile naturale ca să bage intrigă, ca să fie unealta partidelor și mașinațiunilor oculte dar a cărei colaborare este cu ostentație respinsă. Spirit ascuțit dar certăreț, plin de subtilități înșelătoare, caracter irascibil, învăpăiat, nul în serviciu în ciuda inteligenței, compromițând dreptatea până la a o stâlci și treburile până la a le anihila. Cu aceste însușiri Costin și-a atins țelul intrigilor sale, dar nu s-a mulțumit cu atât și deși ocupa un post de încredere pe lângă domnitor, a continuat să slujească pe Besack, în înțelegere cu Nicolae Cantă care făcea ce voia, cum am spus, din mitropolit. O asemenea comportare nu numai că provoca lui vodă indignare, dar îl și neliniștea serios fără a mai socoti gravele încurcături rezultate de aici pentru

---

⁴⁶ *Secretariatul de Stat al Moldovei (1832-1862). Inventar arhivistic*, p. 282, nr. 1633.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 260, nr. 1524.

⁴⁸ C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. II, Chișinău, 1991, p. 525.

⁴⁹ Costin Catargiu, „după izvod postelnic”, „pentru slujba de logofăt la Departamentul Justiției: logofăt”, nr. 3283 din 20 mai 1848 (*Marea Arhondologie a boierilor Moldovei (1836-1856)*, p. 58).

slujbă. În sfârșit, lucrurile ajunseseră la un asemenea grad de tensiune încât domnul a simțit că nu mai avea de ce să-l cruțe”⁵⁰.

În domnia lui Grigore Al. Ghica, la 1851, Costin Catargiu este arătat ca „șeful unei coterii de indivizi ostili” domnitorului; el ceruse un pașaport pentru Constantinopol, unde urma să se ducă pentru a încredința activitatea domnitorului și a guvernului său, ce se dovediseră a simpatiza cu foștii revoluționari de la 1848⁵¹.

Costin Catargiu a ajuns mare logofăt și ministru de interne al Moldovei, ca și tatăl său. Din această poziție, deținută sub caimacamul Vogoride, el promitea să anihileze pe unioniști, arătând că aceștia nu vor obține nici un loc în Obșteasca Adunare. Planul privitor la falsificarea voturilor a fost pus la cale de comun acord cu consulul austriac, Godel, chiar în salonul casei Catargiu de la Copou, discuțiile continuând în grădina de vară a lui Gheorghe Asachi, situată în celălalt capăt al străzii (astăzi clădirea Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”). Pe bună dreptate un personaj care a jucat un rol atât de nefast a fost condamnat la uitare de generația care a realizat statul român modern.

Smaranda Balș-Catargiu (1811-1886)

Costin Catargiu s-a căsătorit pe la 1830 cu *Smaranda*, fiica din prima căsătorie a lui Gheorghe Balș. La 1813, marele agă Gheorghe Balș s-a însurat mai întâi cu Ruxandra, fata vistierului Grigoraș Sturdza, având împreună mai mulți copii: Alexandru, Natalia, Profira și Smaranda⁵². În perspectivă genealogică, George Balș era cel mai mare dintre fiii marelui logofăt Constantin Balș („Cârnu”). Bunicul lui George Balș a fost marele

---

⁵⁰ *Memoriile Principelui Nicolae Suțu marele logofăt al Moldovei (1798-1871)*, ed. Georgeta Penelea Filitti, București, 1997, p. 148-149. La începutul domniei lui Cuza, Costin Catargi a devenit și vicepreședinte al Comisiei Centrale de la Focșani, fiind caracterizat succint de același: „Lipsit de cultură, zero la lucru” (p. 335).

⁵¹ Anastasie Iordache, *Principii Ghica. O familie domnitoare din istoria României*, București, 1991, p. 189.

⁵² Despărțindu-se de aceasta, s-a căsătorit a doua oară cu Anica, fiica banului Costandin Filipescu, de care avea să divorțeze ulterior, de asemenea.

logofăt Lupu Balș, căsătorit cu Anna Catargi, ctitorii bisericii de la Lețcani⁵³.

Costin și Smaranda Catargiu, locatarii casei din Copou, au avut șapte copii: Maria, Sofia, Olga, Elena, Alexandru, George și Lascăr („Lăscăruș”). Alexandru Balș, fratele Smarandei, a fost căsătorit cu Smaranda Sturdza. Sora Smarandei, Natalia Balș, a fost măritată cu boierul Ioan Keșco, mareșalul nobilimii din Basarabia. Aceasta se înrudea, astfel, cu familia domnitoare sârbă Obrenovici. Natalia a murit de holeră în anul 1830, pe când sora sa Smaranda, încheia mariajul cu Costin Catargiu.

George Balș s-a însurat a doua oară cu Anica, fiica banului Costandin Filipescu, de care avea să divorțeze ulterior, de asemenea. Din această căsătorie s-a născut Panaite Balș (1817-1889), fost ministru de finanțe al Moldovei. Acesta a avut ca soție pe Ruxandra, fiica lui Mihai Cantacuzino. Cei doi sunt ctitorii bisericii de pe moșia Ivești-Vaslui, unde au fost și înmormântați. Din aceste date se poate vedea că Panaite Balș și Costin Catargiu, două personaje publice însemnate, au fost cumnați.

Chipul Smarandei Catargiu era cunoscut din fotografia rămasă de la o vârstă mai înaintată, dar imaginea sa de tinerețe reprezintă o noutate în domeniu. Portretul Smarandei, aflat la Muzeul Național de Artă a României are dimensiuni puțin obișnuite pentru mediul boieresc de noi, fiind o reprezentare aproape în mărime naturală (1,485-1,845 m)⁵⁴.

Lucrarea nu este semnată sau datată de autor, dar în recentul catalog al *Expoziției Biedermeier* această piesă este încadrată cronologic cca. 1840-1845. Demnă de reținut este și afirmația potrivit căreia „compoziția artificioasă ce se conjugă cu insistența asupra accesoriilor și dimensiunile ample ale lucrării trimit la operele lui Josef August Schoefft”⁵⁵. Dacă

⁵³ Cf. Sorin Iftimi, *O formă fără fond? Biserica Rotundă din Lețcani (Iași)*, în *Monumentul*, II, Iași, 2001, p. 73-78.

⁵⁴ *Portret Smaranda Catargi mare logofeteasă*, nedatat (cca.1840-1845), nesemnat, de dimensiuni (148,5-184,5 cm), achiziție 1956, MNAR, Galeria de Artă modernă, inv. 4471. Costina Anghel, Mariana Vida, *Repertoriul picturii românești moderne. Secolul al XIX-lea*, vol. I, Literele A-E, p. 210, nr. 390 (Smaranda Catargi, mare logofeteasă); Constanța Vintilă-Ghițulescu, *De la işlic la joben. Modă și lux la Porțile Orientului*, București, 2013, p. 156-157 (il.).

⁵⁵ *Epoca Biedermeier în Țările Române (1815-1859)*, p. 188.

acceptăm această sugestie, făcând legătura cu autorul amintit, lucrarea ar trebui redată în anii 1835-1837, când Schoefft a pictat la Iași. Pieptănătura cu două cărări și bucle verticale ajunsesse la Iași prin 1835; modelul rochiei se potrivește însă mai bine cu anii 1840.

Chipul Smarandei nu este acela al unei femei frumoase; nasul apare disproporționat de mare, iar sprâncenele sunt prea groase; gura fină este lipsită de expresie. Pe bună dreptate s-a remarcat faptul că „pictorul a prezentat personajul fără a-l idealiza”⁵⁶. Realismul portretului pare a fi mai puțin specific lui Schoefft, pictorul găsind, de obicei, modalități de a flata modelul, înfățișându-l într-o lumină cât mai favorabilă (Fig. 5).

S-a observat că în cazul Smarandei Catargiu pictorul „accentuează obiectivitatea observației prin plăcerea de a descrie mătasea rochiei, buclele părului sau vaza cu flori de pe masă”⁵⁷. Lucrarea a fost încadrată în acel „realism Biedermeier” care notează cu obiectivitate și detașare, aproape fotografic, detaliile vestimentare și cele de decor.

Interesant este modul în care pictorul folosește natura în realizarea acestui cadru. Fereastra deschide un cadru spre exterior, un peisaj de natură neîmblânzită, cu un cer înnoirat care anunță apropierea unei furtuni, element romantic ce amintește de stilul lui Schoefft. Sub fereastră este schițat, în basorelief, unul dintre fiii lui Eol, în forma unui *putti* care suflă în cornul său aducător de vânturi rebele⁵⁸. În rest, natura îmblânzită și civilizată este adusă în cadrul interior prin prezența florilor naturale sau artificiale. Pe gheridonul lăcuit în negru se află o vază de porțelan (*Maïssen*?) cu flori de grădină. Rochia de mătase albă a doamnei este ea însăși un câmp cu flori, iar trandafirul natural din mâna dreaptă intră parcă în dialog cu reprezentările florale de pe vestimentație. Efectul acestei aglomerări nu este unul foarte reușit, dar experimentul rămâne unul interesant.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 44, 188.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Această sugestie legată de mitologia antică reprezintă un element din registru vechi, al picturii neoclasece.

Maria Catargiu-Obrenovici (1835-1876)

Cea de-a treia generație prezentată în portretele familiei Catargiu analizate în acest studiu este reprezentată de *Maria*, fiica mai mare a lui Costin Catargi, mai cunoscută ca *Maria Catargi-Obrenovici*, o persoană foarte prezentă în epocă, fiind implicată în intrigi de toate felurile. Aceasta s-a măritat, cu Efrem Obrenovici, fratele lui Miloș, întemeietorul dinastiei sârbe Obrenovici. Ea este mama lui Milan Obrenovici prinț domnitor (1868-1882) și rege (1882-1889) sub numele de „Milan I”. După moartea bătrânului soț, în 1860, ea s-a întors la Iași, unde urma să-l nască pe Milan Obrenovici. Copilul a fost înfiat de vărul său, Mihail Obrenovici, principele Serbiei, urmând la tron după asasinarea protectorului său (1868), deși era minor; acesta a fost tutelat de o regență până în 1872⁵⁹.

Maria este cunoscută prin legătura sa cu Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii. S-a scris că fratele Mariei, colonelul Gheorghe Catargi, aghiotant al domnitorului, a fost cel care a prezentat-o lui Cuza. În scurt timp ea a devenit favorita principelui domnitor, dăruindu-i acestuia doi fii, Alexandru și Dimitrie. S-a spus chiar că intenționa să ia locul doamnei Elena Cuza, urmărind o căsătorie legitimă cu domnitorul. Maria Obrenovici fost suspectată că ar lucra pentru serviciile secrete rusești.

După 1873, Maria Obrenovici, aflată la vârsta maturității, a devenit doamnă de onoare a împărătesei Augusta, soția împăratului Wilhelm I. Autorii arată că Maria Catargi-Obrenovitsch s-a născut în Iași, la 3 august 1832 și a decedat după 4 iulie 1876, în Germania, la Würzburg⁶⁰.

Deși despre Maria Catargi Obrenovici s-a scris foarte mult, în spațiul public au circulat relativ puține portrete ale sale, unele îndoielnice ca identificare. După imaginile cunoscute, cu greu ne putem face o imagine asupra calităților fizice remarcabile, care i-au adus numeroase aprecieri în

⁵⁹ Constantin Ostap, *Maria Catargi Obrenovici*, în *MI*, 1995, nr. 11, p. 72-73; Constantin Ostap, Ion Mitican, *Iașii între adevăr și legendă*, vol. I, Iași, 2000, p. 145-151. Autorul își ia majoritatea datelor din recenta lucrare a lui Ion Dejan, *Realități istorice sârbo-române în epoca modernă (1859-1878)*, Serbia, Novi-Sad, 1989.

⁶⁰ Rămășițele sale pământești au fost aduse la Iași, pentru a fi înmormântate în cimitirul bisericii Sf. Spiridon, unde se spune că erau înhumate și alte rude ale familiei Catargi. În 1908 osemintele sale au fost reînhumate la cimitirul „Eternitatea”, în cavoul familiei Catargi, la ceremonie luând parte și sora defunctei, doamna Olga Mavrogheni.

epocă. Colecțiile publice mai ascund câteva chipuri ale frumoasei Maria Catargiu, care merită atenția celor interesați. În studiul de față vom aduce în discuție trei asemenea portrete atribuite acesteia. Două dintre ele, portrete-miniaturi, au revenit în atenție cu prilejul recentei expoziții organizate de Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române, fiind incluse și în catalogul acesteia⁶¹.

a. Elena Maria Catargiu portret-medalion. Un portret-medalion atribuit Mariei Catargi-Obrenovici, prezent în expoziția de la Academie, a reținut atenția unor specialiști în arta plastică a secolului XIX⁶². Este o acuarelă pe porțelan ce redă portretul unei tinere femei (Fig. 6). În catalog identitatea lucrării este prezentată astfel: Anonim, *Elena Maria Catargiu* (1836-1876), devenită principesa Maria Obrenovici⁶³. Cu privire la identitatea persoanei portretizate, ar trebui verificat dacă cel de-al doilea prenume – „Elena” – aparținea cu adevărat Mariei Catargiu sau indică un alt personaj din familie. Acceptând deocamdată această identificare, propusă de autorii care s-au ocupat de această lucrare, putem face câteva referiri la costumele tradiționale ale doamnei portretizate. Marama de borangic, salba și paftalele, cusăturile cu mult roșu, conduc spre zona Munteniei. Reședința familiei Catargiu de la Mărășești, amplasată în sudul Moldovei, avea un alt specific. Credem că nici nu este foarte relevantă raportarea la o anumită zonă etnografică, reperul nefiind costumele țărănești autentice, ci costumele trecute prin gustul aristocratic al curții domnești, practic reinventate.

---

⁶¹ *Portretul în secolul al XIX-lea românesc. Catalog de expoziție*. Catalogul are o interesantă prefață semnată de Adrian-Silvan Ionescu, *Între „oglinza cu memorie” și „pictura soarelui”*. *Portretistica în prima jumătate a secolului al XIX-lea*.

⁶² Ruxandra Beldiman, *Despre un portret al domniței Aglae Ghyka de Ernst Wilhelm Rietschel. Portrete de personalități feminine din Țările Române în costume naționale la jumătatea secolului XIX*, în *SCIA*, Artă plastică, serie nouă, tom 2 (46), 2012, p. 147.

⁶³ Anonim, *Elena Maria Catargiu* (1836-1876), devenită principesa Maria Obrenovici, îmbrăcată în costum popular, *Acuarelă pe porțelan – I KRM* (Berlin), 14,2 x 10,7 cm, nesemnat, proveniența Biblioteca Academiei Române, inv. 12 006, Cat. 203, p. 146.

La vârsta de 20 de ani, pe la 1855, Maria a devenit a doua soție a lui Miloș Obrenovici (1829-1860), fiul lui Efrem Obrenovici. Familia Obrenovici, aflată în exil, își fixase reședința în Țara Românească⁶⁴. Efrem Obrenovici, socrul Mariei, rezida la moșia Manasia (lângă Urziceni) la nord-est de București⁶⁵; acolo s-a născut și primul copil al Mariei Obrenovici. Așa se explică faptul că Maria Obrenovici, moldoveancă la origine, este portretizată într-un costum tradițional muntenesc, devenit costum de curte al boieroaicelor de la București. Aceste detalii conduc spre datarea portretului în anii 1855-1860.

Prin analogii cu alte lucrări similare din epocă, paternitatea portretului este atribuită pictorului Ernst Wilhelm Rietschel (1824-1860), care a studiat la Academia de Artă din Dresda, a lucrat în Munchen, Iași (1851-1853), Atena (1853-1854), Alexandria și Cairo (1854-1855), la Roma (1855-1857)⁶⁶. Adrian Silvan Ionescu avansa și ipoteza că portretul s-ar putea să fi fost realizat de Carol Popp de Szathmari (prin analogie cu cel al doamnei Marișca Ghica): „atât impostarea modelului, cât și detaliile foarte amănunțite ale costumului de sărbătoare al unei sătence bogate seamănă izbitor cu cel al miniaturii de mai sus amintită a soției principelui domnitor, datată 1845”⁶⁷.

b. Maria Catargi-Obrenovici, acuarelă de V. Vindal. Un alt portret, practic necunoscut, al Mariei Catargiu a fost expus în cadrul amintitei expoziții organizate de Cabinetul de Stampe al Academiei Române⁶⁸. Lucrarea provine din colecția sculptorului Ion Jalea. Portretul

⁶⁴ Vezi și Sorin Iftimi, *Portretul principelui sârb Miloș Obrenovici, de Josef August Schoefft (1835)*, în *CI*, XXX-XXXI, 2011-2012, p. 127-123.

⁶⁵ Conacul familiei Obrenovici de la Manasia a devenit astăzi muzeu.

⁶⁶ Thieme/Becker, *Lexicon of artists from antique to contemporary*, Leipzig, 1999, F. Noack, 1927.

⁶⁷ Ruxandra Beldiman, *op. cit.*, p. 147. Pentru analogii cu alte portrete realizate de artist vezi catalogul *Carol Popp de Szathmari, pictor și fotograf*, Administrația Prezidențială, Muzeul Național Cotroceni, București, 2012; lucrarea are un consistent studiu introductiv semnat de Adrian-Silvan Ionescu.

⁶⁸ Vincent Vindal, *Portretul Mariei Obrenovici (1835-1876)*, Acuarelă și guașă, 39,5 x 33 cm. Semnat dreapta jos, Cat. 13, p. 37, 42, Biblioteca Academiei Române, inv. 7474.

este frumos încadrat în ovalul miniaturii, personajul având o postură foarte naturală (Fig. 7). Toată atenția lucrării se concentrează asupra chipului, pus în evidență cu dibăcie artistică. Totuși, figura personajului, deși frumoasă, este lipsită de expresie. Ochi sunt de culoare deschisă, iar coafura este una modernă, cu volum. Cerceii au un model asemănător cu cei din portretul de la Muzeul Unirii din Iași. Corpul tinerei doamne este redat discret, cu tușe de laviu. Rochia epocii, cu mâneci ample, este acoperită parțial de un șal, abia schițat. Portretul este semnat „V. Vindal” și a fost realizat probabil, în timpul unei vizite la Paris.

Vincent Vidal (1811-1887) a fost un cunoscut pictor francez, care a avut ca tehnici preferate pastelul și acuarela. Vidal s-a remarcat, mai ales, prin portretele sale de femei la modă pariziene. El a intrat la *Scoala de Arte Frumoase* din Paris la 1837, unde a avut ca magistru pe pictorul Paul Delaroche. Vindal a avut o carieră îndelungată, fiind activ în perioada 1843-1887. Talentul său a fost apreciat de înalta societate a epocii, primind comenzi din partea împărătesei Eugenie și a numeroase personalități precum scriitorul Alexandre Dumas⁶⁹.

c. Portretul Mariei Obrenovici de M. Gordigiani. În colecțiile Muzeului Unirii din Iași se păstrează un portret necunoscut al Mariei Catargi-Obrenovici, atribuit pictorului Michele Gordigiani⁷⁰ (Fig. 9). Este o pictură în ulei pe pânză, de dimensiuni mijlocii, păstrată într-o frumoasă ramă ovală, ornamentată cu blazoanele familiilor Obrenovici și Catargi⁷¹. În evidențele mai vechi, lucrarea era clasată în Patrimoniul Cultural Național. Deținătorul lucrării în momentul achiziției, pictorul Henri

⁶⁹ Michael Bryan, *Dictionary of Painters and Engravers: Biographical and Critical, Volume 2*, G. Bell and Sons, 1889 p. 666; Michael Bryan, George Charles Williamson, *Bryan's Dictionary of Painters and Engravers. Volume 5*, 1903, G. Bell. p. 298.

⁷⁰ Michele Gordigiani, *Maria Catargi-Obrenovici*, ulei/pânză, 70 x 56 cm (oval), Muzeul Unirii Iași, inv. 1438. Achiziția a fost făcută prin act de cumpărare din 25 iunie 1958, fiind plătită suma de 45.000 lei.

⁷¹ Referiri la stema de pe rama acestui portret în Sorin Iftimi, *Reprezentări heraldice relative la Cuza Vodă și apropiatii săi aflate în muzeele ieșene*, în Dumitru Ivănescu (ed.), *Unirea Principatelor. Monumente, fapte, protagoniști*, Iași, 2005, p. 160-162 (*Portretul armoriat al Mariei Catargi-Obrenovici*); Sorin Iftimi, *Vechile blazoane vorbesc. Obiecte armoriat din colecții ieșene*, Iași, 2014, p. 14-15, fig. 19, 20 de la p. 44-45.

H. Catargi, pe linie masculină descindea dintr-o altă ramură a familiei Catargiu decât cea căreia îi aparținuse personajul portretizat, Maria Catargi-Obrenovici. Lucrarea a fost moștenită în familie, cel mai probabil, pe linie maternă. Se știe că bunica sa, Sofia, soția ministrului Alexandru Catargi-Callimachi, era fiica lui Costin Catargiu și sora Mariei Obrenovici.

Doamna are o coafură foarte modernă, cu părul înălțat spre creștet și lăsat liber în părțile laterale, ceea ce, dincolo de moda zilei, oferă o imagine de femeie emancipată. Ochii albaștri (culoarea familiei) și sprâncenele bine conturate rețin atenția privitorului. În portret, Maria Catargi are ceva din alura contesei de Castiglione, protectoarea lui Gordigiani, pe care acesta a portretizat-o de mai multe ori. Fața îmbujorată trădează mai mult ambiție și energie decât finețe și frumusețe. În acest portret, chipul Mariei are trăsăturile bunicului ei, logofătul Iordache Catargiu, fapt ce poate fi remarcat prin simpla comparație. Doamna poartă o rochie de bal, de culoare *gris-perl*, cu un decolteu foarte generos, care lasă umerii liberi. Din păcate, pictorul nu a fost suficient de preocupat pentru a modela umerii și brațele, părți tratate oarecum formal. La gât, Maria poartă un bogat colier de perle, la care se adaugă un șirag dublu, de asemenea de perle.

Pictorul Michele Gordigiani (1835-1909) a fost fiul compozitorului Luigi Gordigiani⁷². Pe la 1845, el a urmat cursuri de pictură la Florența, având ca magistru pe Luigi Mussini. Apoi, s-a înscris la *Accademia de Arte* unde a avut ca profesor pe G. Bezuolli. În această perioadă, el și-a format talentul de portretist, realizând foarte multe copii după modele clasice aflate în muzeele florentine. După terminarea studiilor, tânărul Gordigiani a deschis un studio de portrete în Florența. În 1860, Michele Gordigiani a plecat la Paris, unde a fost introdus în mediile mondene și artistice de către Virginia Oldoini, contesa de Castiglione, pe care a și portretizat-o în mai multe rânduri. În 1861 el a devenit portretistul oficial al lui Vittorio Emanuele II, deci al Casei Regale, privilegiu care fusese acordat doar magistrului său, Mussini. În 1865, Michele Gordigiani a devenit membru al Academiei din Florența.

Gordigiani și-a dezvoltat capacitatea de a reproduce artistic volumele folosind tot mai mult ca modele portrete fotografice. Pictorul a fost un

---

⁷² Gaspare Borsellino, *Michele Gordigiani*, Torino, 1994.

adept al *stilului aristocratic* de tratare a portretelor, manieră deosebit de apreciată la Paris și Londra. El a reușit să atingă una din cele mai bune performanțe tehnice și artistice în cadrul acestui gen de lucrări.

Pictorul făcut numeroase călătorii la Londra și Paris, unde a beneficiat de comenzi. Remarcabilă este călătoria peste Oceanul Atlantic, din anii 1893-1894. La New York, el a realizat un mare număr de portrete într-o scurtă perioadă de timp. În 1896 a călătorit în Siam (Thailanda) unde a făcut portretele tuturor membrilor familiei regale.

Faima dobândită cu rapiditate de Michele Gordigiani, încă din tinerețe, s-a transformat în uitare profundă sau în critici aspre ale operei sale. S-a considerat că stilul său a fost orientat spre succesul facil și a avut o dimensiune comercială însemnată. Cu toate acestea, un artist de anvergură sa nu a lucrat prea mult pentru familiile boierești din Principatele Române și orice muzeu de la noi ar fi onorat să posede portrete semnate de Gordigiani. Numeroase lucrări ale sale se păstrează în colecții prestigioase precum Muzeul Național din Napoli, Pinacoteca Națională din Bologna, Galeria Națională de Artă Modernă și Contemporană din Roma, Galeria Națională de Artă Modernă Palatul Pitti din Florența.

*

Portretele analizate în aceste pagini ne oferă posibilitatea de a pătrunde în universul istoric al casei Catargiu de la Copou și de a simți viața unei familii aristocratice din secolul al XIX-lea, în curgerea a trei generații. Vizitând fostele odăi ale casei, ne putem imagina aceste portrete instalate pe pereți, în mediul pentru care au fost create, și nu pe simezele unui muzeu. Portretele de epocă sunt ferestre deschise spre studiul vieții cotidiene, spre istoria socială a epocii moderne. Oricum, o asemenea încercare de reconstituire virtuală a unei vechi galerii de portrete boierești oferă prilejul unei bune întâlniri dintre artă și istorie. În partea a doua a acestui studiu vom avea întâlnire cu alte portrete ale familiei Catargiu, a căror poveste nu are legătură reședința din Copou.

*EASEL PORTRAITS OF THE CATARGIU FAMILY
FROM 19TH CENTURY MOLDAVIA (I)**

(Abstract)

The old Moldavian boyar families ordered for themselves a series of “galleries” of portraits that represented a way of building up the family memory. The commissions of portraits increased especially after 1830, which led to several foreign painters relocating to the capital of Moldavia in order to respond to such a high “social demand”. Thus, such “virtual galleries” may be identified, grouped according to historical families, which assigns faces to an entire history of words. Such a historico-genealogical approach, different from the regular one employed by art historians, brings the quality of primary historical sources of old portraits to the forefront, thus bestowing onto them a brand new dimension, one that is often forgotten.

Within this study, the faces of the members of the Catargiu family from Iași are reunited; this family is fairly large historical relevance, and is considered to be among the first four or five in terms of importance, in the mid 19th century. It concerns three generations of the Catargiu family, who lived in the “Catargi House” („Casa Catargi”) in Copou (within the city of Iași), that, nowadays, houses lecture rooms and offices of the Faculty of History of Iași. The representatives of this branch of the family suffered from what could be referred to as “bad press”. This is why their memory was swept under the rug for the most part, and their faces were forgotten.

Moldavia’s History Museum of Iași has a portrait of chancellor Iordache Catargiu (1788-1841), oil on canvas, unsigned. A lithographed form of the portrait as well as a few drawings, have been preserved in the collections of the Prints Cabinet of the Romanian Academy; the said lithographed form shows that this painting was done, in its original form, by Constantin Lecca. The next generation is represented by Costin Catargiu (1800-1876) and his wife Smaranda Balș-Catargiu (1811-1886), two oil paintings, located in Bucharest, at the National Museum of Art of Romania. The portrait of the wife, especially, is representative of the evolution of the Biedermeier style in Romanian modern art. The third generation is illustrated by Maria Catargiu-Obrenovici, mother of the future king of Serbia, Milan Obrenovici (favorite of late Romanian ruler Alexandru Ioan Cuza). Three portraits of Maria Catargiu-

---

* Rezumat tradus de Alexandra Vrînceanu.

Obrenovici are analyzed, all of them belonging to the collections of the Prints Cabinet of the Romanian Academy and Unirii Museum of Iași.

List of Illustrations:

- Fig. 1. Anonymous, *Chancellor Iordache Catargiu (1788-1841)* (Moldavia's History Museum of Iași).
- Fig. 2. C. Lecca, *Chancellor Iordache Catargiu (1831)* (Romanian Academy Library – Prints Cabinet).
- Fig. 3. C. Lecca, *Chancellor Gheorghe Catargiu (1831)* (Romanian Academy Library – Prints Cabinet).
- Fig. 4. Anonymous, *Chancellor Costin Catargi (1800-1876)* (National Museum of Art of Romania).
- Fig. 5. Anonymous, *Chancellor wife Smaranda Catargiu, born Balș (1811-1886)* (National Museum of Art of Romania).
- Fig. 6. Anonymous, *Elena Maria Catargiu-Obrenovici (1835-1876)* (Romanian Academy Library – Prints Cabinet).
- Fig. 7. Vincent Vindal, *Elena Maria Catargiu-Obrenovici (1835-1876)* (Romanian Academy Library – Prints Cabinet).
- Fig. 8. Vincent Vindal, *Elena Maria Catargiu-Obrenovici, detail* (Romanian Academy Library – Prints Cabinet).
- Fig. 9. Michele Gordigiani, *Maria Catargiu-Obrenovici (cca. 1855-1860)* (Union Museum, Iași).
- Fig. 10. Michele Gordigiani, *Portrait of Maria Catargi-Obrenovici, detail* (Union Museum, Iași).

Fig. 1. Anonim, *Logofătul Iordache Catargiu (1788-1841)*
(Muzeul de Istorie a Moldovei, Iași)

Fig. 2. C. Lecca, *Logofătul Iordache Catargiu* (1831)
(Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de Stampe)

Fig. 3. C. Lecca, *Logofătul Gheorghe Catargiu* (1831)
(Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de Stampe)

Fig. 4. Anonim, *Logofătul Costin Catargi (1800-1876)*
(Muzeul Național de Artă al României)

Fig. 5. Anonim, *Logofeteasa Smaranda Catargiu, născută Balș* (1811-1886)
(Muzeul Național de Artă al României)

Fig. 6. Anonim, *Elena Maria Catargiu-Obrenovici* (1835-1876)
(Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de Stampe)

Fig. 7. Vincent Vindal, *Elena Maria Catargiu-Obrenovici* (1835-1876)
(Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de Stampe)

Fig. 8. Vincent Vindal, *Elena Maria Catargiu-Obrenovici*, detaliu
(Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de Stampe)

Fig. 9. Michele Gordigiani, *Maria Catargiu-Obrenovici* (c. 1855-1860)
(Muzeul Unirii, Iași)

Fig. 10. Michele Gordigiani, *Portretul Mariei Catargi-Obrenovici*, detaliu
(Muzeul Unirii, Iași)